

УДК 821.161.2'06-31.09(477.82)Цюриць

Н.В. Горбач, К.В. Антонюк

**ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА ФОЛЬК-ДЖАЗ РОМАНУ-ФЕЄРІ
«РАЙ-МИР» СЕРГІЯ ЦЮРИЦЯ**

Сучасна українська література, позначена впливами постмодернізму, знаходиться в річищі численних експериментів. Лейтмотивом модерної української поезії є туга за чимось втраченим, відчуття власної недосконалості, неповноти, незакінченості, несамодостатності. Кожен із сучасних авторів висловлює цю всеохопну тугу по-своєму, пояснює її різними причинами, називає різними іменами і шукає різних шляхів її компенсації.

Інтертекстуальність як теорія, що займає провідні позиції сучасної літературознавчої актуальності, стає чи не найважливішим інструментом у пізнанні постмодерної літератури. Відтак однією з важливих ознак сучасних текстів є їх фольклоризація, що в умовах затехнологізованої урбаністичної реальності є спробою створення альтернативного поетичного простору.

Творчість волинських письменників яскраво це демонструє. Не останнє місце в цьому плані відіграє постать поета і фольклориста Сергія Цюриця, чий доробок яскраво позначений впливом народної творчості та міфології. Цікавим зразком симбіозу фольклору та літератури є його поетичний роман «Рай-Мир», жанрове визначення якого сам автор окреслив як «фольк-джаз роман-феєрія».

Нині вітчизняне літературознавство має певні здобутки у вивченні зв'язків із народною творчістю письменства доби бароко (М. Грицай, О. Мишанич, М. Корпанюк), нової та новітньої української літератури початку XIX ст. (О. Гончар, О. Дей, В. Бойко, В. Погребенник, О. Вертій), а також індивідуального внеску першорядних авторів у розширення цих контактів, насамперед, Т. Шевченка (Т. Комаринець, М. Коцюбинська, С. Росовецький та

ін.), Г. Сковороди (Ф. Поліщук), Ю. Федьковича (М. Пазяк), П. Куліша (О. Вертій), Лесі Українки (О. Дей, В. Погребенник), П. Грабовського (О. Дей), І. Франка (О. Дей, О. Вертій) й ін. [1, с. 6].

Проте вітчизняна філологічна наука досі не спромоглася на ґрунтовне вивчення феномену неофольклоризму в теоретичному аспекті, не розкрила комплексно специфіки цього явища та належним чином не зосередилася на дослідженні української поезії початку ХХІ ст. в цьому ракурсі. Відсутнє також фундаментальне теоретичне осмислення явища індивідуального (авторського) неофольклоризму, хоча проблема залишається й досі актуальною.

Творчість Сергія Цюриця теж рідко ставала об'єктом окремих досліджень. Серед поодиноких наукових розвідок – праці М. Манелюк, Л. Криштапок, В. Лиса. Однак вони аналізують доробок автора радше в контексті літератури рідного краю, тоді як його твори вимагають більш прискіпливого аналізу як явище взаємодії фольклору та літератури, музики та поезії. Відтак метою нашого дослідження передбачено окреслити жанрову специфіку і новаторство роману Сергія Цюриця «Рай-Мир» та виокремити фольклорно-міфологічні витоки твору.

Авторське жанрове визначення «фольк-джаз» не випадкове. Уже сам термін репрезентує поєднання елементів словесного та музичного мистецтва. З англійської «folk» – народне знання, народна мудрість, знання; «jazz»: як дієслово – збуджувати, активізувати, захоплювати, інше значення – сценічна форма сучасного джазового мистецтва.

Прочитавши роман, ніхто не стане сперечатися, що означення «фольк» підбрано самим автором досить влучно, адже «Рай-Мир» є свого роду поетичною присвятою Полісся – краю, де народився й виріс поет. У творі зібрані міфи, легенди, апокрифи, авторські ремінісценції, історичні реалії та події, які повертають у світ одвічної героїки і правди. За кожним рядком і словом – цікава праминувшина.

Цей роман вражає не тільки своєю «архітектурою», а й філософською вдумливістю. Автор книги зазначає: «Мене не перестає цікавити міфологія Полісся, де криються незвідані до цього

часу пласти життя звичайних поліщуків. Не можу зрозуміти, чому зараз знищують унікальні діброви, гайки, озера, річечки, болотця? Чому ми не бережемо цей дивосвіт? [4, с. 9].

Взаємовпливи між фольклором та літературою як двома стадіями розвитку мистецтва слова, на думку Р. Марківа, є характерною особливістю розвитку української словесності й простежуються впродовж усього часу її існування. Генетично й типологічно зв'язок між фольклором і літературою реалізується в зміні видів словесності в історичному поступі поетичного мистецтва, взаємозапозиченні і трансформації жанрів, сюжетів, мотивів, образів, стилістичних засобів тощо. Це стосується також проблем специфіки двох форм творчості в галузі побутування, прагматики, структури, поетики, семантики [2, с. 5].

Роман «Рай-Мир» – явище інтертекстуальне, адже вплітає у свою структуру елементи різних фольклорних жанрів. В одному місці – це лише натяк на певний обряд, в іншому – окреслення певного фольклорного образу, в наступному – цілісний сюжет певного жанру народної творчості.

Так, у творі використані елементи чарівних казок, зокрема образ незвичайного птаха Жар-птиці. Він є втіленням магічної сили й допомоги чарівного тотема. Цей птах здатний виконувати будь-яке завдання, бо поєднує в собі елементи різних стихій – землі, повітря, вогню, сонця. Жар-птиця (або крешана) – чарівний вогнистий птах, який прилітає з тридесятого царства. Бере вогонь у бога Сонця, креше ним з неба, посилаючи його всюди – і в дерево, і в камінь. Саме такий образ використаний у феєрії «Рай-Мир»: «Щебече птаство захмеліло. Зорянко торбу розв'язав, *Жар-птиць* над рай повипускав. Вже місяць вплав Шлях вічних риб перепливав...» [4, с. 48].

Серед жанрів народної прози, використаних у творі, особливе місце належить легенді. Усім відомий мотив чудодійної сили квітки папороті автор переосмислює по-своєму:

Зірчасто,
Срібно

Скаче *Папороть*,
Цвіте!
Вогнем,
Стрілою
Ввись росте.
Аж загорілася роса,
Мов прихилив хто небеса
Вже світляки у порохні
Засвічують галактики рясні.
Як вибух *папороть* гряде!
Зоря іде,
Весільну квітку
Перуну пряде.
Весілля! [4, с. 74].

Легенди про цвітіння папороті перегукуються з оповідками про таємничу «розрив-траву», за допомогою якої можна відімкнути будь-який замок, а також віднайти скарби. Квітку папороті стереже нечиста сила. Із сюжетом про її добування до наших днів дійшло відлуння міфу про поєдинок героя-громовержця зі змієм – володарем потойбіччя, власником величезних підземних багатств і скарбів:

Знов *Папороть* з небес сія!
Не хапонула зла рука,
Проміниться, цвіте ріка.
Війну прогнали із билин,
З Олендрів, з ставу, з глин [4, с. 232].

Як фольклорист і виходець із поліського краю, Сергій Цюриць добре знайомий з народнопісенними текстами. Тому в його романі вони тісно переплітаються з авторською думкою, проростають у текст і стають його невід’ємною частиною. На перший погляд може здатися, що це рядки з відомих поліських колядок, які дуже часто мають рефрен «ой рано-рано» та нерідко позначені космогонічними мотивами. Образи тут теж відповідні: сонце, зірка, пташка:

Ой рано-рано.
Сонцю в оконце

Постукотіла.
Ой рано-рано
Сонечко встало,
Ой рано-рано.
Золоте сінце
Порозкидано,
Ой рано-рано.
Рано-порано
Пташка летіла,
Ой рано-рано
В золотім сінці
Кубельце звила,
Ой рано-рано.
Рано-порано
Зірка купалась,
Ой рано-рано...[4, с. 96].

Використовує автор у творі також народні прикмети, наприклад, дає пояснення, чому на свято Чесного Хреста (27 вересня) у поліщуків не прийнято ходити в ліс. На думку наших предків, у цей день земля «зачиняється». Тому плазуни перед тим, як сховатися в свої нори, вилазять, збираються до купи та гріються на сонці:

День Чесного Хреста.
Воздвиження... Вилазить вуж з землі,
Аби почути дзвони церкви голосні.
Ніхто в той день не йде в ліси –
Вуж слухає з дерев дзеленьки-голоси [4, с. 88].

У романі-феєрії «Рай-Мир» автор обіграє і сюжети народних дум, головним героєм яких є козак. У сучасній культурі маємо сформований стереотип козака-українця, наділений такими позитивними рисами, як свобода, сміливість, сила, відданість Батьківщині тощо. У Сергія Цюриця фольклорний образ переплітається з біблійним оповіданням про жінку Лота, яка перетворилась на застиглу солону статую:

Козаче,
Ворон у голівонці

Закряче,
А Зоринка по мені солоному,
Що обернувся назад
І все побачив,
Хай не плаче [4, с. 15].

Постійне використання фольклорних образів та запозичення народних сюжетів не робить Сергія Цюриця банальним стилізатором, навпаки – витворює його особливий індивідуальний стиль, стиль трансформації народної культури в сучасне мистецтво та психологічної інтерпретації й переосмислення фольклорних мотивів.

Номінування роману «Рай-Мир» не лише фольковим, а й джазовим явищем теж має свою слушність, якщо брати до уваги його ритмоструктуру. На думку С. Маценки, результатом рецепції джазу в літературі стала так звана «джазова література», «літературний джаз» чи «інтермедіум джаз». Джаз для літератури став своєрідною метакатегорією, яка уможливило заглиблення в низку актуальних проблемних комплексів: специфіки переломних історичних моментів, національної ідентичності, функціонування індивідуума в колективі, утвердження власної індивідуальності, свободи і творчої реалізації, колективної і культурної пам'яті [3].

Поетичному роману «Рай-Мир», як і музичному джазовому мистецтву, притаманні ознаки високого рівня імпровізації, складної ритмізації на різних рівнях тексту. Інтенсивна емоційність (риси як джазу, так і поезії) задається завдяки повторам, насиченості тексту звуковими образами, наприклад:

Гуде бджола, птах піє,
На павутинках гра гусяр,
У небі сонце спіє,
В дивосадку співа віршар [4, с. 105].

Прикметно, що в організації структури розповіді велику роль відіграє строфіка, ритмомелодика вірша. Тут засобом виразності та посилення емоційної змістовності, поетичної нарації стає чи не кожний склад, навіть звук. Фоніка вживається для передачі певного

настрою. Подібність вірша до мелодії створює сприятливі умови для синтезу зорових і музичних образів у творі, відповідну інтонацію:

Озерна хвиля спить,
Небом озеро снить –
Зорями зоряними,
Сонцями сончяними,
Хмарами хмаровими,
Громами громовими,
Птицями-орлами,
Зливами-дощами [4, с. 104].

Відтак, музичний термін «фольк-джаз» у підзаголовку книги «Рай-Мир» відіграє значну роль у розшифровці задуму автора та символічності образів. Визначення виду музики, в дусі якої ведеться нарація, дозволяє зрозуміти характер ритмомелодики твору. Автор обирає визначення жанру не випадково – така самохарактеристика дозволяє читачеві вловити задуманий поетом настрій, зрозуміти езотеричність сюжету.

Твір «Рай-Мир» ідентифікований автором і як роман-феєрія. Для цього жанру властивий фантастично-казковий сюжет. І дійсно, С. Цюриць створює дивовижний світ, в основі якого перебуває особливий тип вимислу, що передбачає адетермінативне (магічне, чарівне тощо) розгортання сюжету, залучення ірраціонального досвіду. Саме міфологічне мислення становить основу моделі художнього світу в романі, адже в ньому творення художньої дійсності відбувається за міфологічними схемами, а саме: оперування бінарними опозиціями, анімізм, міфологічний символізм, просторово-часовий синкретизм, відсутність диференціювання логічного та емоційного, абстрактного і конкретного, метафоричність тощо. Індивідуальна образність С. Цюриця дозволяє розширити поетичний простір, у якому кожен образ має своє місце. Автор буде свою поезію на межі двох світів – реального і надреального, буденного та образно-символічного.

Поетичні образи твору варті окремого дослідження, окреслимо основні з них. На сторінках роману оживають природні

стихії: вогонь, вода, вітер в їх різних варіаціях. Так, вода номінується й такими словами, як ріка, море, озеро. Символом «чистоти» та «правди» постає образ сльози, яка у слов'янській міфології мала очищувальну силу.

Астрономічні образи теж займають чільне місце в романі. Серед них – сонце, місяць, зоря, комети, сузір'я. Однак кожен має відтінок фольклорної символіки, адже в календарній пісенності для позначення членів роду, родини використовуються астральні символи: господар – Місяць, господиня – Сонце або Ясна зірка, діти – зірки. Дівчину символізує зоря, а парубка – місяць. Поширеність солярної, лунарної і астральної символіки у фольклорі вказує на важливу роль Сонця, Місяця і Зорі у народнопоетичному космосі.

Чумацький Шлях – один із найулюбленіших та найпопулярніших образів українських пісень – теж описаний у творі. Смуга ця була помічена й названа людиною ще в глибокій давнині. І немає народу, який не мав би для неї свого імені й своєї інтерпретації. В українській мові побутує кілька паралельних найменувань цієї зоряної смуги: Чумацький Шлях, Чумацька Дорога, Молочний Шлях та ін. Це був основний орієнтир чумаків у їхніх далеких мандрах, звідси й назва Чумацький Шлях. Внутрішня форма образного найменування Чумацький Шлях викликає найрізноманітніші поетичні асоціації, додаткові смислові й естетичні відтінки значень. Смисловий акцент може падати як на перший, так і на другий компонент цього найменування. Так, у С. Цюриця образ будується на семантичному акцентуванні слова «шлях», що поєднується із чисто зоровим сприйняттям небесного об'єкта:

У тисячі млинах на жорнах, на вітрах
Зірки на борошно солодке мелють,
На Шлях Чумацький труть,
Небесний коровай огнивом сонячним
Вночі печуть [4, с. 124].

Поширеним у романі-феєрії є образ-символ дерева. Прикметно, що практично в усіх найдавніших сакральних контекстах рослина виступає як різновид «світової рослини» – так званого світового

дерева. Символ дерева, рослини, у розвитку людських уявлень про світ є провідним, його значення пов'язується з первісною анімістичною теорією природи, втіленням чоловічої та жіночої основ.

Центральним образом у романі-феєрії С. Цюриця є образ раю. Рай – це символ щасливого майбутнього для релігійної людини, мирного буття, душевного спокою, рівноваги і внутрішнього задоволення; красивої благодатної землі, кохання, найвищої насолоди. Досить часто в українській літературі рай постає символом надзвичайно красивої місцевості, багатой та милої серцю землі. Саме такою землею у романі-феєрії є рідне Полісся:

В прасвіті острів цей

Поліссям зветься.

Рай-Мир!

Там птахи!

Болота! Озера!

Ріки! Ліс!

І золотий пісок!

І небеса з зірок!

І ягода солодка, аж терпка!

І усмішка у дівчини п'янка... [4, с. 170].

Відтак, образна канва роману-феєрії «Рай-Мир» зіткана зі слов'янської міфології, фольклорних, космогонічних та астральних символів, що надає текстові неординарного змісту, колоритної образності, глибшої художності, пробуджує історично-культурну пам'ять. Окрім того, такий підхід забезпечує енергетичну місткість та семантичну насиченість твору.

Отже, інтерпретація фольклору в романі-феєрії «Рай-Мир» виявляє себе у використанні відповідних мотивів, образів та символів з метою інтенсифікації та увиразнення змісту. Романом «Рай-Мир» автор представив не лише новочасний вияв фольклоризму, але й репрезентував сучасне бачення і розуміння процесу художнього текстотворення, актуалізував художнє та практичне значення народної творчості в сучасному літературному процесі. Таке явище

можна окреслити терміном «неофольклоризм», що вирізняє використання фольклору в літературі від стилізації, надаючи йому сучасного звучання.

Жанрове визначення «фольк-джаз роман-феєрія» репрезентує пошуки і відкриття С. Цюриця як поета й фольклориста, розкриває асоціативне багатство і внутрішню напругу його висловлювання, у якому важко віднайти межу між простим і складним, прозорим і невловимим, але неможливо залишитися байдужим, емоційно нейтральним, невраженим. Саме в оцій багатомірності та неоднозначності й полягає притягальна сила роману «Рай-Мир» С. Цюриця, його сучасне звучання та естетична значущість.

Література

1. Дубова І.О. Фольклоризм творчості Степана Руданського: автореферат дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01. Київ, 2014. 20 с.
2. Марків Р.В. Міфологічний фольклоризм в українській літературі початку ХХ століття (на матеріалі творів Ольги Кобилянської, Михайла Коцюбинського, Лесі Українки): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07. Львів, 2008. 19 с.
3. Маценка С. Літературно-джазовий джемсейшн. URL: <https://zbruc.eu/node/94259>.
4. Цюриць С.Н. Лісова книга. Луцьк : Доля, 2012. 224 с.

References

1. Dubova I.O. Folklorizm tvorchosti Stepana Rudanskoho [Folklore of creativity of Stepan Rudansky]: avtoreferat dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01. Kyiv, 2014. 20 s.
2. Markiv R.V. Mifolohichniy folklorizm v ukrainiskii literaturi pochatku XX stolittia (na materialy tvoriv Olhy Kobyljanskoi, Mykhaila Kotsiubynskoho, Lesi Ukrainky) [Mythological Folklore in Ukrainian Literature of the Beginning of the 20th Century]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.07. Lviv, 2008. 19 s.
3. Matsenka S. Literaturno-dzhazovyj dzhemseishn [Literary and jazz jam session]. URL: <https://zbruc.eu/node/94259> (data zvernennia: 22.11.2019).
4. Tsiuryts S.N. Lisova knyha [Forest book]. Lutsk : Dolia, 2012. 224 s.

Анотація

Н.В. Горбач, К.В. Антонюк. Жанрова специфіка фольк-джаз роману-феєрії «Рай-Мир» Сергія Цюриця

Стаття розкриває жанрову специфіку твору «Рай-Мир» сучасного волинського письменника Сергія Цюриця, аналізує новаторство в інтерпретації фольклорних мотивів у романі.

Метою розвідки передбачено з'ясувати фольклорно-міфологічне підґрунтя твору «Рай-Мир» та розкрити доцільність жанрового визначення автора – «фольк-джаз роман-феєрія».

У статті проаналізовано фольклорні витоки твору, його інтертекстуальність, що дозволяє використовувати у структурі роману елементи різних жанрів народної творчості. Серед них – народні казки, легенди, пісні, думи. Відтак, структура твору зіткана з фольклорного матеріалу, автор використовує навіть цілі рядки з народнопісних творів, обігрує мотиви прозових фольклорних жанрів, чим і зумовлена насиченість роману яскравими та суперечливими образами.

Порівнюючи особливості джазу та поезії, можна зробити висновки, що обом видам мистецтва притаманні високий ступінь імпровізації, складний ритм та висока емоційна наповненість. Симбіоз зорових та слухових образів відіграє також не останню роль. Відтак, підзаголовок «фольк-джаз» служить своєрідною підказкою в декодуванні авторського задуму та символіки образів.

Фантастично-казковий сюжет та міфологічне мислення у творенні художньої дійсності підтверджує авторське визначення «роман-феєрія». Сергій Цюриць заглиблюється в слов'янську міфологію, звертається до космогонічних та астральних символів і таким чином демонструє зв'язок твору з історично-культурною традицією.

Отже, фольклорно-міфологічне підґрунтя роману-феєрії «Рай-Мир» виявляє себе в інтерпретації фольклорних мотивів не стільки з метою стилізації, скільки задля створення нової художньої реальності. Своїм романом автор не лише репрезентує сучасне бачення і розуміння фольклорних елементів у поезії, а й демонструє їхнє художнє та практичне значення для сучасного літературного процесу.

Ключові слова: роман-феєрія, фольклор, фольк-джаз, міфологія, жанр, мотив.

Аннотация

Н.В. Горбач, К.В. Антонюк. Жанровые особенности фольк-джаз романа-феерии «Рай-Мир» Сергея Цюриця

Статья раскрывает жанровую специфику произведения «Рай-Мир» современного волынского писателя Сергея Цюриця, анализирует новаторство в интерпретации фольклорных мотивов в романе.

Ее целью предусмотрено выяснить фольклорно-мифологическое основание романа «Рай-Мир» и раскрыть целесообразность жанрового определения автора – «фольк-джаз роман-феерия».

В статье проанализированы фольклорные истоки произведения, его интертекстуальность, что позволяет использовать в структуре романа элементы разных жанров народного творчества. Среди них – народные сказки, легенды, песни, думы. Следовательно, структура произведения соткана из фольклорного материала, автор использует даже целые строки из народных песен, переигрывает мотивы прозаических фольклорных жанров, чем и предопределена насыщенность романа яркими и противоречивыми образами.

Сравнивая особенности джаза и поэзии, можно сделать выводы, что обоим видам искусства присущи высокая степень импровизации, сложный ритм и эмоциональная наполненность. Симбиоз зрительных и слуховых образов играет также не последнюю роль. Следовательно, подзаголовок «фольк-джаз» – это своеобразная подсказка в декодировании авторского замысла и символики образов.

Фантастически-сказочный сюжет и мифологическое мышление в создании художественной действительности подтверждают авторское определение «роман-феерия». Сергей Цюриц углубляется в славянскую мифологию, обращается к космогоническим и астральным символам и, таким образом, демонстрирует связь произведения с исторически-культурной традицией.

Следовательно, фольклорно-мифологическая почва романа-феерии «Рай-Мир» обнаруживает себя в интерпретации фольклорных мотивов с целью не просто стилизации, а создания новой художественной реальности. Своим романом автор не только представляет современное видение и понимание фольклорных элементов в поэзии, но и демонстрирует их художественное и практическое значение для современного литературного процесса.

Ключевые слова: роман-феерия, фольклор, фольк-джаз, мифология, жанр, мотив.

Summary

N.V. Gorbach, K.V. Antoniuk. Genre specificity of the folk-jazz romance extravaganza «Paradise-World» by Sergiy Zuritz

The article reveals the genre specificity of the work «Paradise-World» of the contemporary Volyn writer, analyzes innovations in the interpretation of folk motifs in a novel.

The purpose of exploration is to find out the folklore- mythological background of the work «Paradise-World» and expose the expediency of genre definition of the author- «folk-jazz romance extravaganza».

The article outlines the folk origins of the work, its intertextuality, which allows to use elements of different genres of folk art in the structure of the novel. Among them – folk tales, legends, riddles, songs, thoughts. Therefore, the structure of the work is woven of folklore material, the author uses even entire lines of folk writings, plays the motives of prose folklore genres, which leads to the saturation of the novel with vivid and contradictory images.

Comparing of the characteristics of jazz and poetry, we can conclude that both types of art are characterized by a high degree of improvisation, complex rhythm and high emotional content. The symbiosis of visual and auditory images also plays a lasting role. Therefore, the subtitle «folk jazz» plays the role of a kind of clue in decoding the authors design and symbolism of images.

Fantastic fairy-tale plot and mythological thinking in the creation of artistic reality confirms the authors definition of «novel-extravaganza» Sergiy Zuritz delves into Slavic mythology, resorts to cosmogony and astral symbols and thus demonstrates the connection of the work with the historical and cultural tradition.

Therefore, the folk-mythological background of the extravaganza «Paradise-World» reveals itself in the interpretation of folk motives not so much for the purpose of stylization, but for the purpose of expressing the content of the work through the use of actual imagery. In his novel the author not only represents the modern vision and understanding of folk-colour elements, but also demonstrates their artistic and practical significance for the contemporary literary process.

Key words: novel-extravaganza, folk, folk-jazz, mythology, genre, motive.

Інформація про автора

Горбач Надія – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філологічних дисциплін з методиками викладання Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., 43025; e-mail: hope8419@ukr.net; <http://orcid.org/0000-0002-5593-6952>.

Антонюк Катерина Василівна – магістр філології, випускниця факультету філології та журналістики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., 43025; e-mail: [katiaantoniuk254@gmail](mailto:katiaantoniuk254@gmail.com); <https://orcid.org/0000-0002-3554-1953>.